

Obitelj u "Posljednjim Stipančićima" Vjenceslava Novaka

Kozarić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:686019>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i
književnosti

Marija Kozarić

Obitelj u *Posljednjim Stipančićima* Vjenceslava Novaka

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i
književnosti

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Marija Kozarić

Obitelj u *Posljednjim Stipančićima* Vjenceslava Novaka

Završni rad

Humanističke znanosti, Filologija, Kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 12. rujna 2019.

Marija Kozarić

0122223130

ime i prezime studenta, JMBAG

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
1.1. Biobibliografija Vjenceslava Novaka	1
1.2. O <i>Posljednjim Stipančićima</i>	2
2. Obitelj.....	4
2.1. Povijest obitelji.....	4
2.2. Uloga obitelji.....	7
3. Obitelj u <i>Posljednjim Stipančićima</i>	9
3.1. Figura oca i supruge – Ante Stipančić	9
3.2. Figura majke i supruge – Valpurga Stipančić	11
3.3. Figura kćeri – Lucija Stipančić	13
3.4. Figura sina – Juraj Stipančić	14
4. Narativne figure.....	16
4.1. Psihemska narativna figura	16
4.2. Sociemska narativna figura	17
4.3. Ontemska narativna figura	17
4.4. Ante Stipančić	18
4.5. Valpurga Stipančić	19
4.6. Lucija Stipančić.....	19
4.7. Juraj Stipančić	20
5. Zaključak.....	21
6. Literatura	22

Sažetak

Cilj je ovog rada opisati članove obitelji Stipančić iz djela *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka, a posebice njihove odnose. U uvodnom dijelu rada iznosi se biobibliografija autora djela, Vjenceslava Novaka, te uvodna riječ o samome djelu. Nadalje, donosi se pregled obitelji kroz povijest te se objašnjava uloga obitelji u oblikovanju osobnosti njezinih članova. Iznose se i potencijalni problemi i krize u obitelji koji će se primijeniti u analizi obitelji Stipančić. U glavnom dijelu rada pozornost će biti usmjerena ka članovima obitelji Stipančić i objasniti će se njihovo međusobno uvjetovanje. Analizirat će se patrijarhalnost, odnosno problemi koje patrijarhalnost donosi u obitelj. Nadalje, likovi će biti analizirani i na temelju *Tumačenja romana* Gaje Peleša, odnosno na temelju narativnih figura: psihemske, sociemske i ontemske.

Ključne riječi: obitelj, patrijarhalnost, narativne figure, Stipančići

1. Uvod

1.1. Biobibliografija Vjenceslava Novaka

Vjenceslav Novak hrvatski je književnik, glazbeni pisac, pedagog, teoretičar i skladatelj rođen u Senju 11. rujna 1959. godine. Novak je u Senju završio osnovnu školu i dva razreda gimnazije, dok je preostala dva razreda završio u Gospiću. Do završenog studija na Praškom konzervatoriju (1884.- 1887.) radio je kao učitelj u Senju, a zatim kao profesor glazbe u Muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu gdje je i naposljetku i umro 20. rujna 1905. godine. Vjenceslav Novak bavio se glazbenom pedagogijom, a autor je prvoga hrvatskog glazbenog udžbenika pod nazivom *Starohrvatske crkvene popijevke*. Tijekom života objavio je četrdesetak članaka i kritika s glazbenom tematikom te priručnike i udžbenike harmonije. Bio je urednik dvaju glazbenih listova, *Gusle* i *Glazba*. Krajem 90-ih godina 19. stoljeća, počinje bolovati od tuberkuloze od koje je i umro u Zagrebu 20. rujna 1905. godine. Iako pogođen teškom bolešću, Novak je naporno radio i noću i danju u državnoj službi kako bi prehranio svoju obitelj.¹

Iako je široj publici poznat kao prozni pisac, njegovo prvo objavljeno djelo bila je pjesma *Lukoslavu Vukeliću* objavljena u *Viencu* 1874. godine. Njegove novele, izuzev prve - *Maca (Hrvatska vila, 1881)*, oblikovane su po realističkim načelima s građom iz senjske i podgorske svakidašnjice. U kasnijim novelama poput *U glib* (1904.) i *Iz velegradskog podzemlja* (1905.) prevladava socijalna analiza teškog života potlačenih društvenih slojeva na ulicama velegrada u kojem autor živi. Probleme koji se vežu uz takav život, poput siromaštva i gladi, Novak obrađuje objektivno, naturalistički. Prvi roman, *Pavao Šegota*, objavio je 1888. U središtu romana nalazi se lik koji stradava kao žrtva kobne žene. U prvo razdoblje Novakova stvaralaštva ubrajaju se uglavnom pripovijetke s tematikom iz života ljudi rodnog Senja i Podgorja, a većina je djela takve tematike ujedinjeno u knjizi *Podgorske pripovijesti*. „Slaba je strana te proze“, kako navodi Miroslav Šicel „u tome što je pisac težeći za sveobuhvatnim prikazom života svih društvenih slojeva, ne ostvaruje tu temu na dovoljno zanimljivoj i živoj fabularnoj osnovi. U nastojanju da se predstavi kao objektivni tumač i prikazatelj društvenih zbivanja, u svoje pripovijedanje ne unosi dovoljno osobne emocionalnosti, ostajući više-manje, na razini narativnog izvjestitelja.“ (Šicel

¹ Preuzeto s internetskog izvora Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zadnja posjeta 21. 8. 2019. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44224>

2005: 204) S tim se slaže i Nemeć koji kaže da je Novakov odnos prema građi gotovo sasvim objektivistički te da se on od svojih suvremenika najviše približio realističkom idealu nepristranog pripovijedanja i opisivanja te gotovo neutralnog prosuđivanja likova, zbivanja i odnosa. Dodaje da je Novak nastojao gotovo u potpunosti prigušiti emocije, temperament i ideološki angažman, čak i nauštrb umjetničkog efekta. (Nemeć 1995: 227) Nakon niza romana senjsko-podgorske tematike objavljuje roman *Posljednji Stipančići* koji se smatra najboljim romanom hrvatskog realizma, u čijem se središtu nalazi tema propasti jedne senjske patricijske obitelji prožeta realističkim prikazima likova i prostora popraćena društveno-političkom situacijom u Senju i Austro-Ugarskoj Monarhiji polovicom 19. stoljeća. *Posljednji Stipančići* pripadaju drugoj fazi Novakova stvaralaštva, a ona traje od devedesetih pa do prvih godina 20. stoljeća. U toj se drugoj fazi Novak „među prvima u hrvatskoj književnosti upustio u razmatranje socijalne problematike hrvatskog društva svojeg vremena.“ (Šicel 2005: 205) Toj fazi pripadaju i pripovijetke *Nezasitnost i bijeda*, *U glib*, *Iz velegradskog podzemlja*. Novak se u potpunosti okreće urbanoj problematici te opisuje život u gradskoj sredini, a posebice na periferiji, čiji su stanovnici svakodnevno suočeni s bijedom i siromaštvom. Opisuje propale učenike i studente, prvu pojavu radništva i proletarijata i mnoge druge.

O Novaku su mnogi književni kritičari imali pozitivnih komentara, ali, kako navodi Nemeć, neki su mu zamjerali „da piše više srcem nego umom, prebacivali su mu nedorečenost, patetično opisivanje emotivnog života, izraze slabosti. Neki su ga proglasili piscem trivijalnih feljtonskih romana koji pripovijeda po ukusu srednjega i malog čovjeka, ugađa i laska malom svijetu pogađajući njihove vlastite nazore o životu.“ (Nemeć 1995: 226) Ipak, nazivan je hrvatskim Balzacom, a smatra se i da „nesumnjivo zauzima jedno od prvih mjesta među stvaraocima hrvatskog realizma.“ (Šicel 2005: 211)

1.2. O *Posljednjim Stipančićima*

Posljednji Stipančići je roman objavljen 1899. godine. Radnja romana odvija se u Senju, a opisuje propast patricijske obitelji. Tematizira se prodor ilirskih ideja, odnosno donosi se politička i socijalna slika Senja sredinom 19. stoljeća. U pozadini tih događaja odvija se propadanje patricijske obitelji Stipančić na čelu koje je Ante Stipančić, „u početku neprikosnoveni i apsolutni despot koji polagano gubi i bogatstvo, i ugled“ (Šicel 2005: 207). Obitelj čine još i Antina supruga Valpurga i kći Lucija koje „plaćaju dug tradiciji patrijarhalnoga odgoja“ (Šicel 2005: 207) i sin Juraj koji, unatoč trudu svoga oca, postaje propalica i simbol odnarođivanja. Kompozicija je

romana uokvirena, a radnja započinje 1834. godine kada se opisuju posljednji dani Lucijina i Valpurgina života, zatim se retrospektivno prikazuju sve okolnosti koje su dovele do njihove propasti. Roman je slojevit i može se odrediti kao društveni, obiteljski, politički i regionalni roman te roman lika. Prema mišljenju mnogih književnih kritičara, *Posljednji Stipančići* smatraju se ne samo ponajboljim Novakovim romanom već i jednim od najkvalitetnijih romana hrvatskog realizma. U *Povijesti hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća* Nemeć navodi kako je ovaj roman snažnog identifikacijskog naboja i emocionalnog intenziteta i kako je Novak vješto i uvjerljivo povezo sociološke činjenice s pojedinačnim ljudskim sudbinama. (Nemeć 1995: 226)

O autorskom umijeću Vjenceslava Novaka govori i Jelčić: „Početi roman njegovim završetkom, otvoriti ga prizorima kojima se romaneskna radnja zapravo završava, a onda, gotovo neprimjetno, sredinom trećeg poglavlja prevesti priču na njezin početak, pri čemu se čitatelj ne upozorava na to a on to ipak odmah shvaća, to ne znači samo vladati građom nego i vladati formom; i to vladati njome gotovo do artistske superiornosti, do koje se može vinuti samo vrsni, autentični pisac.“ (Jelčić 1996: 35)

O romanu govori i Miroslav Šicel: „*Posljednji Stipančići* doista su roman u kojem nema ničega nepotrebnog: ni ispraznog sentimentaliziranja, ni nemogućih fikcionalnih obrata, ni podilaženja čitatelju jeftinim pseudoromantičnim efektima ili trivijalnim zapletima. Sve je gruba stvarnost, faktografija, ali unatoč svakodnevnoj običnosti događanja, sve je isprepletano diskretnom autorovom emocionalnošću u pristupu pojedinim likovima, što cjelokupnoj radnji daje živost i omogućuje umjetničku transformaciju te „običnosti života“ u jednu novu, višu literarnu stvarnost.“ (Šicel 2005: 206)

2. Obitelj

2.1. Povijest obitelji

„Obitelj, kao jedna od najznačajnijih odgojnih snaga, obavlja reprodukciju ljudskih karaktera, kakve zahtijeva društveni život.“ (Horkheimer 1936: 49) Pojam obitelji pojavljuje se još u Bibliji, u Knjizi Postanka: “I reče Jahve, Bog: Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć da bude kao što je on... Bog pusti tvrd san na čovjeka te on zaspa, pa mu izvadi jedno rebro... od rebra što ga je uzeo čovjeku napravi Jahve, Bog, ženu pa je dovede čovjeku... I blagoslovi ih Bog i reče im: plodite se i množite i napunite zemlju.” (Post 1-2) Dakle, obitelj se može smatrati jednom od najranijih ljudskih tvorevina. Čovjek od davnina ima potrebu biti vezan i uključen u takvu zajednicu. Budući da posjeduje razum i inteligenciju, čovjek postaje svjestan svoje usamljenosti, odvojenosti, nemoći i neznanja, slučajnosti svoga rođenja i svoje smrti. Potreba udruživanja s drugim ljudskim bićima, povezivanja s njima, imperativna je potreba od čijeg zadovoljenja zavisi ljudsko zdravlje. Takvo se udruživanje može postići na više načina. Jedan od tih načina udruživanja s drugim ljudskim bićima jest stupanje u brak iz kojega će nastati potomstvo. (Fromm, 1986: 30-33)

Kako bismo mogli opisati ulogu obitelji u životima njezinih članova te opisati odnose unutar obitelji, važno je, za početak, opisati povijesni kontekst obitelji. Naime, u prošlosti su mnogi događaji utjecali na međuljudske odnose, pa tako i na obitelj. Najistaknutija su dva događaja dvije revolucije: prva industrijska (neolitska) revolucija te industrijska revolucija. U neolitskoj je revoluciji čovjekov cilj bio pripitomiti životinje, izraditi oruđe, oružje, osnovati prva naselja, itd. Neolitska je revolucija promijenila i poboljšala uvjete života, a zbila se prije osam do deset tisuća godina na području Bliskog Istoka. Druga je revolucija donijela znatnije promjene kada je riječ o obitelji i obiteljskom životu čovjeka. Njome je čovjek ušao u proces automatizacije. Industrijska revolucija se velikom brzinom proširila po svijetu. Započela je u drugoj polovici 18. stoljeća izumom parnoga stroja u Engleskoj, odakle se širi prema ostatku Europe i Sjevernoj Americi. Kako navodi Benveniste, neki antropolozi tvrde da je industrijskom revolucijom „nastupila u čovjekovu življenju i kulturi takva promjena kakva se može usporediti samo s onom iz prapovijesti, kad je čovjek od lugalice postao stanovnik naselja i spretni obrtnik.“ (Benveniste 1972: 37)

U Staroj Grčkoj i Rimu poznajemo dva tipa obitelji: manju i veću obitelj. Manja obitelj podrazumijeva roditelje s djecom, ali tu mogu biti još i djedovi, stričevi, bratći, nećaci, dok veća obitelj znači zapravo zadrugu koja se temelji na zajedničkom podrijetlu, a čiji su članovi povezani imovinskim, privrednim, političkim ili aristokratskim vezama. Položaj žena u starih Grka mijenjao se kroz razdoblja. Primjerice, žene homerovskog razdoblja bile su poštovane, ali uglavnom ovisne o najstarijem muškarcu u obitelji. Patrijarhalnost se nastavlja i u klasičnom razdoblju, ali u sve više slučajeva javlja se poligamija, a žene padaju na društvenoj ljestvici i postaju, kao i djeca, žitelji bez građanskih prava. Situacija se, prema Benvinu, znatno promijenila u helenističkom razdoblju kada se smatralo da je za skladan brak bila potrebna ravnopravnost spolova. Obrnut tijekom mijenjanja položaja žena možemo pratiti u starom Rimu gdje je njihov položaj na vrhuncu u starijem razdoblju, prije osnutka grada. Nakon toga, položaj žena slabi sve do pojave revolucionarnog Justinijanovog zakonodavstva. (Benvin 1972: 40)

U ranom razdoblju kršćanstva Crkva podiže brak na razinu institucije utemeljene sakramentom. Prema tome, brak prestaje biti poganski običaj i postaje utemeljena institucija muškarca i žene povezana uslužnošću, vjernošću i ljubavlju. Ovisno o društvenom uređenju u kojem žive, supružnicima je bilo dozvoljeno stupati svojevóljno u brak, ali se većinom zadržao običaj sklapanja prisilnih brakova. Reprodukcijska je, po Augustinu, bila glavna uloga braka, a uloga žene u svojoj srži ostala je ista: briga o obitelji i kućanstvu. (Benvin 1972: 42) Muškarac je i dalje na čelu obitelji, ali njegova vlast postaje ograničena. Kršćanstvo ističe moral u ulozi oca, što ponajviše uključuje brigu za obitelj: "A vi, očevi, ne ogorčujte djece svoje, već ih odgajajte stegom i opomenom Gospodnjom!" (Ef 6-4)

Većina naroda i njihovih klanova zadržava vlastite običaje vezane uz brak i tijekom ranog srednjeg vijeka. Crkva se, primjerice, zalagala za uvođenje svojevóljne privole mladenaca prilikom ulaska u brak, što u tadašnjoj kulturi nije bilo uobičajeno. Brak se sklapao voljom obitelji i klanova pod utjecajem različitih interesa, što je uglavnom bilo uobičajeno kod germanskih plemena. U većini barbarskih naroda u prvom tisućljeću zadržao se običaj velike očeve vlasti i samovolje. S vremenom se mijenjaju prava članova obitelji. (Benvin 1972: 43)

Početak srednjeg vijeka i sve do 13. stoljeća na svim područjima prijašnjeg Carstva, uključujući i Bizant, javljaju se slične ideje i reforme u gotovo isto vrijeme. Brak ostaje institucija, a vjenčanje obred čiji ugovor postaje ne samo crkveni nego i pravni dokument o valjanosti braka, bilo da je sklopljen tajno ili javno. Problemi izazvani tajnim vjenčanjima riješeni su saborom u Tridentu kada je „ uvedena obvezatna crkvena kanonska forma, po kojoj će brak biti valjan samo

ako je sklopljen pred župnikom (ili opunomoćenim drugim svećenikom) i dva ili tri svjedoka“ (Benvin 1972: 46) koja vrijedi i danas, a uzrokovala je sekularizaciju institucije braka te je tako došlo do pojave građanske ženidbe, najprije u Engleskoj 1563., a zatim se proširio nekim dijelovima Europe. Prema Dušanovom zakoniku svaki brak na području srednjovjekovne Srbije koji nije bio sklopljen po crkvenim propisima bio bi poništen. (Benvin 1972: 44)

Prije pojave islama žene u arapskim zemljama nisu imale nikakva prava. Ženska djeca su bila krajnje nepoželjna, no pojavom Muhameda i njegovih učenja položaj žena znatno je napredovao. Vrijednost žena vidljivo je porasla zbog ulaganja u njihov odgoj i obrazovanje. Poligamija je također bila dio predislamske arapske kulture. Iako je danas znatno manje prisutna, i dalje se prakticira, iako nije odobrena Kur'anom. (Benvin 1972: 44)

Na početku 19. stoljeća industrijska revolucija uzimala je sve više maha. Zahvatila je sva područja života, a tako i obitelj. Naselja se počinju urbanizirati, a ljudi se počinju baviti novim sektorom djelatnosti – industrijom. Novo doba zahtijevalo je i promjenu lokacije prebivališta, za razliku od prijašnjih kada je mjesto stanovanja i poslovanja bilo na istom mjestu. Obitelji i kućanstva postaju sve manja, uglavnom sastavljena od dvije generacije (roditelji, djeca) u neolokalnoj zajednici, većinom u gradu. "Obitelj nije ništa drugo nego neka ekonomska institucija, čija se forma prilagođava prilikama kroz tijek povijesti drugim dominantnim društvenim formama", riječi su ruske marksističke sociologinje i revolucionarke.“ (Trstenjak 1978: 504)

Predstojeća borba za ukidanje društvenih slojeva i jednakost, kao i kasnija borba za ravnopravnost spolova, mijenjaju strukturu i uloge članova obitelji. Prema Općoj deklaraciji o pravima čovjeka (čl. 16) Ujedinjenih naroda: "Muž i žena imaju ista prava pogledom na brak, za vrijeme braka i u času njegova razrješenja." (Benvin 1972: 49) Iako su pravno nepotpuni zakoni o položaju žena stupili na snagu, položaj žena bio je i nadalje niži nego položaj muškaraca. U SAD-u je, primjerice, do potpune emancipacije žena došlo tek 1980-ih kada je odvjetnica Ruth Bader Ginsburg pobijedila u 5 od 6 slučajeva vezanih uz spolnu diskriminaciju. Nakon toga diskriminacija se smanjila, a prava žena službeno i potpuno su postala ekvivalentna pravima muškaraca. Žene u Hrvatskoj dobile su pravo glasa 1945. godine, a egalitarne obitelji postale su većinskim tek krajem stoljeća.

2.2. Uloga obitelji

Jedna od temeljnih uloga obitelji jest oblikovanje karaktera njezinih članova, posebice odgoj, odnosno oblikovanje djeteta. „Brojni autori pokazali su da obitelj često biva instrument viktimizacije svojih članova i prenošenja nesreće s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju! Poput teškog lanca koji sputava uznike ona često nesrećom roditelja kažnjava djecu da bi ova u sljedeću generaciju prenijela isto ili neko slično zlo. Jednako kao pojedinac ili globalni sustav ona je u stanju viktimizirati svoje članove do te mjere da im oduzima zdravlje, pa čak i život.“ (Janković 1994: 278) Pedagogija kao znanstvena disciplina navodi kako se u obitelji očituje specifičnost odgoja koja nije prisutna u ostalim sredinama. Obitelj se smatra prvim malim svijetom djeteta koji je sasvim dovoljan za njegovu moć socijalnog komuniciranja i prilično dugo dijete neće tražiti drugu, širu socijalnu zajednicu. Dijete u obitelji postaje svjesno sebe i svojega „ja“. Nadalje, dijete živi u obitelji upravo onda kada je ono najviše podložno utjecajima iz okoline, kada mu se u svijest urezuju događaji i situacije iz obiteljskog života. Neka istraživanja pokazuju kako ona djeca koja su u najranijim godinama svoga života živjela bez roditeljske ljubavi oštećena i traumatizirana za cijeli život, odnosno nedostatak se njihove ljubavi reflektira i manifestira u djetetovu kasnijem životu, može doći do većih problema i poremećaja ličnosti poput poremećenih odnosa između članova obitelji i obitelji prema društvu.

Obitelj se također može smatrati čuvarem tradicije. „U generacijskom susretu članova obitelji ukrštavaju se elementi prošlog, onog što je prisutno, što je odraz vremena u kojem se živi i onog što bi trebalo biti, što dolazi.“ (Malić, Mužić 1984: 231) Međutim, pretjerana ambicioznost roditelja, koja nije primjerena stvarnim sposobnostima djeteta, može uništiti njegovu ličnost. Čest je slučaj da roditelji na svoju djecu prenose ostvarenje svojih snova i ciljeva, a to opravdavaju činjenicom da su svojoj djeci omogućili ono o čemu su oni sami mogli samo sanjati. (Malić, Mužić 1984: 231) Adorno i Horkheimer zapažaju slično ističući kako se djeca više ne podižu zato da bi se u njima ostvario vlastiti život roditelja, kao što je često bio slučaj kod visoke buržoazije: „oni više ne mogu doživjeti toplinu drugog majčinog krila, s kojim se obitelj bar u stanovitim razdobljima i kod stanovitih društvenih slojeva mogla usporediti. Gotovo je izvan sumnje da dječja podsvijest reagira na takve momente i da u hladnoj roditeljskoj atmosferi i djetetov emocionalni život postaje hladan.“ (Adorno, Horkheimer 1980: 133) Naposljetku, lako je za zaključiti da roditelji „mogu uspješno odgajati svoju djecu samo ako su psihički, socijalno, emocionalno i moralno stabilne i zrele osobe s određenom pedagoškom kulturom“ (Rosić 1998, 71-72) Da bi odgoj bio uspješno ostvaren potrebno je zadovoljiti nekoliko uvjeta. Prema Vukasoviću (1994:

190) ti uvjeti su sljedeći: skladni obiteljski odnosi, adekvatan položaj djeteta u obitelji, zrelost roditelja te pedagoški osjećaj i određena razina pedagoške kulture. Što se tiče skladnosti obiteljskih odnosa u obitelji Stipančić možemo reći da su odnosi ondje sve samo ne skladni. U toj obitelji nema ni govora o ugodnoj i privlačnoj atmosferi, izostaje međusobna ljubav i ravnoteža odnosa. Što se tiče preraspodjele poslova u obitelji Stipančić, poslovi su podijeljeni na muške i ženske poslove.

U obitelji je posebno bitna uloga emocionalnih veza i odnosa. Dom ispunjen toplinom i ljubavlju, razumijevanjem, iskrenošću, poštovanjem, suradnjom stvara osjećaj sigurnosti, otvorenosti i zadovoljstva, što je od presudne važnosti za duševno zdravlje i preduvjet za stvaranje stabilne i humane osobnosti. Sljedeći je uvjet adekvatan položaj djeteta u obitelji. Dijete se u obitelji mora osjećati sigurno i zadovoljno. Ono dijete koje se osjeća željeno i emocionalno prihvaćeno bit će sretnije, zadovoljnije i sretnije dijete koje duhovno lakše raste od djeteta koje je zanemareno i emocionalno neprihvaćeno od strane roditelja i okoline. Nadalje, ljubav roditelja prema djeci mora biti razborita, a nikako „majmunska“ koja uključuje pretjerano emotivno, instinktivno i nagonско reagiranje. Takvi postupci i izljevi ljubavi nemaju racionalne, etičke i pedagoške obzire i mogu štetno djelovati u odgoju. (Vukasović 1994: 193)

3. Obitelj u *Posljednjim Stipančićima*

3.1. Figura oca i supruga – Ante Stipančić

Patrijarhalna obitelj brzo nestaje i zadržala se samo u najnerazvijenijim slojevima društva, a nju karakterizira snažan položaj oca unutar obitelji, čija je riječ posljednja. Otac se u takvoj obitelji predstavlja kao glavni autoritet i on odlučuje o sudbini svih članova obitelji. (Malić, Mužić 1984: 232) Glavnu riječ u obitelji Stipančić vodi Ante Stipančić, otac dvoje djece – Jurja i Lucije i suprug Valpurgin. Ante Stipančić sin je krčmara, dakle, nije plemićke krvi, ali on se svim snagama trudi da postane i ostane pripadnik visokog sloja društva: „Ante dotjera iza duga klatarenja i ogromnog troška u svojoj dvadeset i osmoj godini do natporučnika, a onda, ne mogavši se pravo sprijateljiti sa zaptom vojničkog stališa, odreče se službe i stane živjeti po većim gradovima od očeve imovine.“ (Novak 1994: 27) Nemeč ga karakterizira kao ponosnog i autoritativnog zastupnika patricijskih principa i despotskog tipa ponašanja, a koji na kraju postaje umorni, poniženi i moralno iskompromitirani starac (Nemeč 1995: 231) Nadalje, Stipančić se uvijek držao visoko, ne želeći priznati kako nije plemićkog podrijetla, a kada bi mu netko proturječio Stipančić bi to smatrao uvredom i zavišću, kao što je bio slučaj kada je gradski magistrat protiv Ante podigao parnicu. Iz samog djela saznajemo Antinu prošlost. Naime, i njega je otac, kao što je Ante Jurja, slao na školovanje od kojega nije bilo ništa. Budući da nije u svome životu ostvario ono što je naumio, svoje je ambicije projektirao na svoga sina, Jurja Stipančića, a ispunjenje vlastitih ambicija kod svoje djece „bilo putem poistovjećivanja, bilo putem objektivne ljubavi, doživljuje se kao vlastito zadovoljavanje.“ (Fromm 1980: 88-89) U jednom od pisama koje je namijenio svome sinu, piše i sljedeće: „Naš je rod star, slavan i zaslužan. Mi smo pozvani da se dignemo više nego obični ljudi, to je našem rodu u krvi od davnine kao što i u maloj kakvoj sjemenki zametak ogromnog, uglednog i veličanstvenog stabla. Ti si jedini Stipančić, na tebi ostaje pleme. Ja ću te odgojiti i uputiti kojom ćeš stazom poći da se digneš do velikog ugleda i moći. Malo ih je koji su nama ravni, a ovdje u ovom gnijezdu kramara, krojača i postolara baš nitko!“ (Novak 1994: 45) Kako navodi From (1980: 88) od samog početka sinovljeva života otac prema sinu stoji u odnosu za koji nije karakteristična ljubav, već je u takvom odnosu karakteristično neprijateljstvo i često želja za izrabljivanjem. Ante je od svoga sina očekivao velike uspjehe, zbog toga se svega odrekao samo da bi Jurju mogao osigurati kvalitetno školovanje. Po završetku studija Juraj bi tako mogao osvjetliti obraz obitelji Stipančić kao prave ugledne patricijske obitelji, kakvu je vidi Ante. U odgoju svoje djece Ante je bio autoritativan otac koji je očigledno svu svoju pažnju

usmjerio na svoga sina, a u znatno manjoj mjeri njegova je pažnja bila usmjerena prema Luciji. Osim toga Ante je bio i autoritativan suprug: „Domaći život u Stipančičevoj kući bio je uređen – što se ticalo prava i dužnosti muškaraca i ženskih – na način orijentalaca: Valpurga i Lucija osjećale su se napram Veroniki i drugoj mlađoj služavki u toliko odličnijem položaju što su sa Stipančićem i Jurjem sjedile kod istoga stola. Bilo je to po duhu onoga doba, a lako će biti da je na takovu podređenost žene djelovao i doticaj naših ljudi s Turcima kroz duga vremena. Ta je podređenost žene dobila izrazitije lice u Stipančičevoj kući i kroz druge prilike: velika razlika Ante Stipančića i Valpurgine po dobi, njegov osebujni temperamenat, a pogotovo umišljena njegova naobrazba napram ženi, koju bi njezino doba odlikovalo priznanjem vanredne “edukacije” ako bi znala čitati i pisati i ako bi izim materinskog jezika umjela govoriti još kojim jezikom pa ako bi još k tome čitala novele i romane.“ (Novak 1994: 51) U patrijarhalnim obiteljima vrlo je čest slučaj da djeca prema ocu osjećaju strahopoštovanje, djeca mu se ne smiju usprotiviti, a često je „nada u samostalnost i nezavisnost, svjesno ili nesvjesno, povezana s nadom u očevu smrt.“ (Fromm 1980: 75) Također, autoritativnost oca u obitelji može se povezati sa autoritetima koji vladaju u društvu. Očev autoritet u obitelji nije slučajan autoritet koji se kasnije nadopunjava društvenim autoritetima, već se autoritet oca zasniva na strukturi autoriteta cijeloga društva. Otac je prema djetetu predstavnik prvog autoriteta u društvu u kojem će se dijete kretati cijeloga svoga života. (Fromm 1980: 86). Patrijarhalnost u obitelji i Antin autoritet sveprisutan je u kući Stipančića: „Kako bi svojim odmjerenim tempom sašao iz sobe on a za njim Juraj, tako bi svaki dan navlas jednakom pozicijom i na istom mjestu izmolio svoju molitvu prije jela što su i Valpurga i Juraj, prekrstivši se na početku i koncu tihe molitve sa Stipančićem radili. Zatim bi sjeo, ne govoreći ni riječi, Stipančić uvrh stola, zdesna mu Valpurga, a slijeva Juraj koji bi istim očevim kretnjama zatiskivao sebi pod vrat ubrusac. Prvi bi jelo uzeo Stipančić, zatim metnuo na pladanj Jurju, a posljednja bi uzela Valpurga.“ (Novak 1994: 53) Kada je riječ o odnosu Ante i Lucije, očito je da je Lucija zapostavljeno dijete. Za razliku od Jurja, Lucija nije od oca dobila nikakvu financijsku sigurnost za budućnost jer je sav novac koji je namijenjen za nju otišao u svrhu Jurjeva školovanja. Kada je riječ o Lucijinu ponašanju, Ante se brinuo za to da se ona ponaša u skladu sa svojim spolom, što je karakteristično za većinu očeva. Primjerice, za Luciju nije bilo prikladno da čita jer se Ante plašio da će ona iz romana i knjiga koje čita dobiti sulude ideje i tako se možda jednoga dana usprotiviti njegovu autoritetu: „Valpurgi je pako najstrože naložio neka pazi da se ne bi Lucija bavila čitanjem romana. – Ženske to ne umiju čitati- reče joj on – kako valja; uvrte si, osobito ovako mlade, koješta u glavu što ne može biti, a često je takav roman nerazboritoj mladosti prvi korak u moralnu propast.“ (Novak 1994: 60) Njihov je odnos uvijek bio hladan, tek rijetko bi jedno od njih dvoje zaboravilo na svoju tvrdoglavost i ponos te pokušao prići onom drugom, ali se to

nikada nije dogodilo u isto vrijeme, pa kako navodi Jelčić „svi su se ti pokušaji uvijek slomili zbog njihove potpune neprilagodljivosti i nerazumijevanja, što je vladalo među njima.“ (Jelčić 1996: 21) Ante se kao suprug prema svojoj životnoj partnerici ponašao slično kao prema i Luciji, njih su dvije imale svoju ulogu u toj patrijarhalnoj sredini, a ta je uloga bila isključivo briga o domu i obitelji.

3.2. Figura majke i supruge – Valpurga Stipančić

„Lucijina mati nije tijelom nimalo kršnija od svoje kćeri. Brižan pogled njezinih tamnih i upalih očiju odaje patnju mnogo kušanoga čeljadeta. Ona svraća svaki čas pogled pun skrbi k naslonjaču gdje sjedi Lucija, no iz tog navoranoga i prerano postaraloga lica zaplamsa svaki čas i jasna izjava nade što se umiješa u izraz velike ljubavi materinjega srca.“ (Novak 1994: 6) Majčinska ljubav jedna je od najjačih ljubavi, a smatra se bezuvjetnom afirmacijom djetetova života i njegovih potreba. Postoje dvije afirmacije djetetova života, odnosno dva vida afirmacije. Prvi su briga i odgovornost, a drugi se ogleda u stanovištu koje ulijeva djetetu ljubav prema životu. Nadalje, Fromm navodi kako su majke zadužene djetetu dati i 'med' i 'mlijeko'. 'Med' i 'mlijeko' u ovom slučaju simboliziraju dva vida afirmacije djetetova života – 'mlijeko' predstavlja brigu i potvrđivanje dok 'med' predstavlja slast života, odnosno ljubav za život i radost što smo živi. Većina je majki sposobna dati 'mlijeko', ali samo nekolicina njih sposobna je u djetetov život donijeti 'med', slast za životom. Da bi majka mogla biti sposobna dati 'med', ona mora biti dobar i sretan čovjek. (Fromm 1985: 48) Valpurga svojoj djeci nije mogla dati 'med' jer nije bila sretna osoba, ona je bila nezadovoljna svojim životom. Cijeli je život bila „žrtva Stipančićeva egoizma i njegove umišljenosti. (...) Valpurga je primjer samopožrtvovne žene, koja je zatomila u sebi sva svoja nagnuća, sve osobne želje i osjećaje; ona je lik žene bez vlastitog unutarnjeg svijeta, bez svoje volje, štoviše i bez svoje intime, jer se dokraja podredila mužu i djeci.“ (Jelčić 1996: 21) Iako je možda i prekomjerno dala sebe u obitelj, ona je bezuvjetno voljela svoju djecu i svoga muža, a to može samo prava majka. Majčinska je ljubav onaj najteži oblik ljubavi, ali upravo zbog te teškoće žena može istinski voljeti svoju djecu i svoga muža. Žena koja nije sposobna voljeti u tom smislu može biti nježna majka dok je dijete malo, ali kada dijete odraste ta ljubav slabi. (Fromm 1985: 50) Upravo suprotno, Valpurga je majka koja je svoju djecu cijeloga života voljela u istoj mjeri, bila je voljna pustiti svoju djecu da se odvoje od nje, a nakon odvajanja ih jednako voli: „A kad dođoše djeca, bude njezin svijet još tješnji, tek joj se srce prepunilo materinjom

ljubavi. Tako je ostala krasna i dobra žena i mati a da nije nikada osjetila one ljubavi koja je most k materinskoj sreći. Slast ljubavi kojom je ljubila svoju djecu, čuvaž je kasnije pred onime što bi lako moglo srušiti nimbus u kojem se pred njezinim očima kretao njezin muž.“ (Novak 1994: 29) Iako je svima oko sebe pružala iznimnu, nesebičnu i bezuvjetnu ljubav, Valpurga tu ljubav nikada nije osjetila, takva joj ljubav nikada nije bila uzvraćena. Valpurga nikada nije bila vezana za sina kao što je bila vezana za svoju kći upravo zbog toga što je odgoj sina u patrijarhatu pripadao ocu. Njezina je uloga da Luciju uči ženskim stvarima, dok se Ante brine za Jurjevo obrazovanje i uči ga muškosti.

U Poslanici Korinćanima apostol Pavle ističe kako je žena samo odsjaj muža te da ona i u društvu i u obitelji mora biti podređena mužu. Žena ne smije govoriti, mora biti ponizna i šutjeti, nije joj dopušteno učiti, niti zagospodariti mužem. Za sve što žele moraju pitati svoga muža. (Pavletić 1969: 10) Valpurga nikada nije bila obrazovana, odrastala je u domu u kojemu su žene bile potpuno obespravljenе, u njima se gušio svaki oblik samostalnosti. Živjela je u zabludi da je najveći uspjeh žene biti supruga i pripadati muškarcu koji će njome upravljati. Svakodnevno se podređivala volji i željama svojega supruga koji je njezinu naivnost iskorištavao, ona je njemu bila 'slobodna ropkinja'. Već na samom početku djela, Novak navodi okolnosti pod kojima su Valpurga i Ante odlučili stupiti u brak: „Mlada Valpurga nije polazila za Antu iz ljubavi, a nije joj on bio ni odvratn. Imovina njezinog oca bila je već propala, no u naručaj Antin dovelo ju je njezino nepoznavanje svijeta. Zapet, gotovo na istočnjačku strogi ondašnji odgoj ženske djece držao ju je sve do to dobe daleko od svijeta, i sva je prilika da uopće nije razumjela Antinih očiju što se požudno za njezinom mladošću otimale.“ (Novak 1994: 27) Budući da je cijeloga svog života odgajana u patrijarhalnoj obitelji, ona za bolje nije ni znala te se „podvrgla njegovoj volji i bila u sebi uvjerenа da ne može pripadati nego samo njemu, da je svijet svake žene optočen ovako samo mužem koji ju je usrećio otevši je djevojaštvu.“ (Novak 1994: 28) Najveća je njezina tragedija što je na svojoj koži osjetila jad i bijedu nakon propasti svoje obitelji, čiji su najveći krivci bili muškarci – njezin sin i muž koji su ju po zadnji put iznevjerili: „Valpurga je pisala sinu dva puta, ali nije dočekala odgovora. Nju je više boljela neimaština i što ne može od njega da utjera dug nego što je izgubila sina. On je za nju živio do svoga odlaska u Beč, a otada kada je lagano umirao. Kad ju je bio posjetio kao gotov čovjek, ona je sa žalošću ćutjela da je to stranac kojega s njome ne veže ništa.“ (Novak 1994: 204) Simbolično, Valpurga je umrla na Veliki petak, na dan Isusove muke i smrti, na dan kad je On život dao za sve one koji su ga izdali.

3. 3. Figura kćeri – Lucija Stipančić

„Međutim, iznad svih u romanu strši magistralni lik Lucije Stipančić, najprodubljeniji i najsloženiji lik čitave hrvatske književnosti 19. stoljeća.“ (Nemec 1995: 231) Lucija je također žrtva Antina egoizma, njegova patrijarhalna odgoja, tvrdoglavosti i ograničenosti. Doživljava i situacije u ranom djetinjstvu odlučujući su faktori u izgradnji ljudskog karaktera i njegove nagonske strukture. Također, među glavnim ulogama u razvoju dječje psihe su odnosi s roditeljima, odnosno osjećajnosti prema njima, vrsti ljubavi prema njima te mržnji protiv njih. (Fromm 1980: 85) Još u njezinu djetinjstvu, Luciju je otac gurao od sebe: „Lucija je bila vrlo živahna djevojčica, te je Valpurga poradi toga pretrpjela mnogo prigovora od Stipančića koji je uopće za Luciju malo mario i samo jedno u pogledu njezinog odgoja odrješito zahtijevao: da ne smije na ulicu gdje bi došla u dodir s gradskom dječurlijom...“ (Novak 1994: 49) Lucija je u svome djetinjstvu bila izrazito podređena Antinu autoritetu jer je još bila samo dijete koje nije svjesno sebe i svojega 'Ja', nalazila se u društvu koje je nad njom bilo moćnije i fizički i psihički. Do svoje šeste godine Lucija nije jela u kuhinji sa svojom obitelji, a njezina se pasivna i bojažljiva majka Valpurga nikada nije posebno trudila Luciju dovesti k stolu jer to nije nešto što bi Ante dozvolio. Sve što je ona o svome ocu znala jest da je njegova riječ glavna i posljednja. Kako je navedeno u ranijim poglavljima, dijete koje odrasta u obitelji bez roditeljske ljubavi često je emocionalno oštećeno i traumatizirano za cijeli život. Lucija je cijeloga svoga života živjela bez Antine ljubavi jer je on svu svoju pažnju i ljubav, pa i financijska sredstva, usmjerio na svoje muško dijete. Zbog svojih stavova o ženama, Ante nikada nije uspostavio zdrav odnos s Lucijom jer je smatrao da je odgoj Lucije isključivo Valpurgina briga. Moglo bi se reći da je Lucija bila emocionalno zanemarena od svoga oca: „Emocionalno zanemarivanje uključuje pasivan ili agresivan stav odraslih prema djetetovim emocionalnim potrebama, a definicija zavisi o kulturalnim stavovima. Tako će npr. u nekim sredinama biti obvezno da dijete spava samo bez obzira na njegove strahove, da se hrani svaka 4 sata bez obzira na njegove potrebe, da ga se ne drži na rukama kada to želi i da se ne intervenira kada plače, jer je to dobro za njegov budući razvoj. Takvih primjera je bezbroj, a bitno utječu na djetetov razvoj posebice osjećaj prihvaćenosti i sigurnosti“ (Buljan Flander, Kocijan-Hercigonja, 2003, 65). Također, emocionalno zanemarivanje djeteta može se definirati kao negativno ponašanje prema djetetu koje karakterizira emocionalna nedostupnost, neprihvatanje i odbacivanje djeteta, hladnoća i ravnodušnost prema djetetu, te manipuliranje djetetom zbog postizanja roditeljskih ciljeva. (Čudina-Obradović, Obradović, 2006) Nadalje, budući da je Valpurga cijeloga svoga života bila podređena Anti, pa čak i Jurju, Lucija se s njom

nije identificirala, obrasce ponašanja nije preuzela od svoje majke nego je pružala otpor autoritetima onda kad je postala starija i postala svjesna sebe: „Ako je i znala da otac, kojega se prije toliko bojala, ne trpi što boravi izvan kuće, pa bilo s prijateljicama i iz naodličnijih obitelji, ona se nekako najednom prestala i u tome obazirati na njegove želje. Otac se vrlo na to srdio, ali prigovarao više Valpurgi nego Luciji.“ (Novak 1994: 71) U Lucijinu ponašanju možemo zamijetiti jedan od oblika pobune protiv autoriteta koju objašnjava Fromm. Buna je takva vrsta otpora prema autoritetu da se onaj podređeni svim svojim prkosom bori za ljubav autoriteta i spreman je svakog trenutka kapitulirati kada mu se pruži ljubav koju zahtijeva. Nadalje, takva vrsta buntovnika često se kasnije pretvara u nekoga tko se odriče dosadašnjeg autoriteta kako bi bio podređen nekom drugom, novom autoritetu. (Fromm 1980: 132) Iako je Lucija u mnogome bila različita od svoje majke, moglo bi se reći da su se slagale u mišljenju da im je jedina sreća biti nečija žena: „Čula je Valpurga od Veronike, a Veronika je tu vijest odnekuda izvana donijela, da se za Luciju zanima mladi i bodati Bečanin auditor Friedman. Ta gdje i kako da inače dođe ona [Lucija] do svoje sreće ako ne bi s ovakvim poznanstvom u odličnim obiteljima – a uz takvog oca kojemu je sin sve a kći ništa?“ (Novak 1994: 71) Budući da ju je otac iznevjerio, Lucija je afirmaciju odlučila potražiti u Alfredu, muškarcu koji ju je, pored oca, emocionalno, psihički i fizički uništio. Alfred bi, prema Frommu, bio onaj novi autoritet koji Lucijom upravlja nakon Ante. Novi autoritet, Alfred, u Luciji potiče iluziju da će se ona jednoga dana osloboditi autoriteta, a sve težnje k slobodi i samostalnosti se čine kao da su ostvarene. Lucija tako potvrđuje da pobuna protiv tradicije i muških autoriteta označava tragediju i potpuno propadanje ženskih likova.

3. 4. Figura sina – Juraj Stipančić

O jedinom sinu obitelji Stipančić, nasljedniku loze, čitatelj od Novaka ne saznaje mnogo. On je ponajviše određen odnosom sa svojim ocem. Njegov je odnos prema roditeljima izuzetno hladan. Odnos s majkom karakterizira iznimna distanciranost. Budući da je od oca naučio da ne treba biti emocionalno vezan za majku ili sestru, on se prema njima ponašao kao prema stvarima već u ranoj mladosti: „Ona [Valpurga] nije smjela pred Stipančićem Jurja ni pomilovati a jedva poljubiti; otac se protivio tome dokazujući da se dijete takvim draganjem razmekšava i prima na se mekanu i ropsku žensku ćud. Jednom – jedva mu je bilo šest godina – poljubila ga je pred Veronikom, a mali se otrešao na nju otrvši rukom lice: - Ta šta me ližeš! – Valpurga se smijala tome govoreći: - Eto, sav otac – ali Veronika je vidjela da su joj došle na oči suze...“ (Novak 1994:

51) Za razliku od Lucijina otpora i bune protiv Antina autoriteta, Juraj je u potpunosti negirao njegov autoritet, a iz onoga što je Juraj naposljetku postao jasno je vidljivo da je oblik odgoja kojim je Juraj odgajan otišao u potpuno suprotnom smjeru. Da je Juraj negirao Antin autoritet vidljivo je iz pisama što ih je slao svom prijatelju Mukiju u kojima govori da na svoga oca gleda kao na „suhoparnoga, dosadnoga i neumoljivoga pedagoga koji je knjigu života pročitao samo iz sebe i iz tiskanih djela“ (Novak 1994: 170). Za oca govori i sljedeće: „Moj tatica nije bio, čini mi se, od najčistijih karaktera. Htio je pošto-poto da pliva na površini, a neprestano je tonuo. Htio je biti i izvan kuće ono što je bio u kući: prvi autoritet u svemu i svačemu, ali nije išlo. A nije išlo zato, što je u isti čas tražio uporište na raznim stranama – jer vlastitoga nije imao. Nije bio ni političar. Da je poživio, ja kriv ako ga ne bi lako našao i među našim ilircima. Bio je Austrijanac, Francuz, Talijan i Mađar u isti čas. Našao sam iza njega tužaba (pravo reći: denuncijacija) na francusku vladu proti Austrijancima i na austrijsku generalkomandu proti građanima koji su voljeli Francuze. Sirota! Meni se čini da ćeš ga ponešto shvatiti i po ovom što si o njem doznao. Moj je otac bio u svem polovnjak.“ (Novak 1994: 172) Sin je u patrijarhalnim obiteljima o ocu mogao misliti što god je htio, ali da bi oca zadovoljio i izbjegao bilo kakve konflikte s njim morao je neumorno raditi. Otac je u takvom odnosu uvijek nastojao težiti da bude u pravu jer su se u takvom stavu očitavale njegova moć i uspjeh. (Adorno, Horkheimer 1980: 129) Iz pisama koje je Juraj slao svome prijatelju čitatelj dobiva uvid u Jurjevo stanje misli te upotpunjuje sliku o njemu. Juraj Stipančić može se okarakterizirati kao sebična osoba jer takva osoba procjenjuje i važe svaku osobu prema njihovoj koristi za sebe. Nadalje, sebična osoba ne voli sebe previše nego premalo, takva osoba nije sposobna voljeti ni druge. To pomanjkanje ljubavi i brige za sebe uzrokuje Jurjevu neproduktivnost i prazninu. Takva je osoba nesretna i tjeskobno zabrinuta kako da od života ugrabi što više zadovoljstva. (Fromm 1985: 57) Zato Juraj osjeća da nema ni majke ni sestre, ali zapaža i sljedeće: „Ipak mi se čini da bi mi bilo draže kad bih ja mogao ljubiti svoju majku i sestru; od takove ljubavi ima čovjek, ako ništa više, a ono barem toliko koliko imaju od svoje vjere oni koji vjeruju.“ (Novak 1994: 171)

4. Narativne figure

Peleš u svom *Tumačenju romana* narativne figure definira kao „semantičko ili značenjsko polje narativne figure koje je i sam sklop potpunoga, individualnog pojma, ima za svoje središte ime osobe, koje predstavlja, prema Leibnitzu, „potpun termin.“ (Peleš 1999: 227). Nadalje, Peleš navodi da se pojedinačnosti pripovjednog teksta uspostavljaju kao tri vrste narativnih figura, a to su narativne figure osobnosti, narativne figure skupnosti i narativne figure opstojanja. Te narativne figure pobliže imenuje pomoću izvedenica složenih od prvog članka *psih-* (označuje osobnost), *soci-* (skupnost), *ont-* (opstojanje) te im dodaje drugi članak *-em*, a koji je dobiven od izričaja *semem*, pa tako razlikujemo psihem, sociem i ontem, odnosno tri narativne figure: psihemsku, sociemsku i ontemsku. (Peleš 1999: 228)

4. 1. Psihemska narativna figura

Psihemska narativna figura, prema Pelešu, nalazi se na prvoj odnosno najnižoj razini i njome se dobivaju jedinice s najužim semantičkim dijapazonom. Psihemske narativne figure ne uključuju druge narativne figure, kao što je to slučaj sa sociemskom i ontemskom narativnom figurom. Prema pristupu Ferdinanda de Saussurea, lik je semiotički entitet kojemu ime, pozicija u odnosu prema drugima, karakter i njegova funkcija, odnosno njegovi postupci, mogu varirati. Nadalje, lik je osnovica univerzuma neke priče i može se okarakterizirati i analizirati u različito postavljenim opozicijama. Lik je skup razlikovnih obilježja, difuzna jedinica značenja koja se postupno konstituira pričom, i to kao snop relacija sličnosti, opozicije, hijerarhije i dispozicije. Već od sam jezgre, koja je najčešće vlastito ime, pa do svojstava koja čine njezin semantički snop, psihemska narativna figura u svojoj dominantni ima attribute osobnosti. U tom značenjskom sklopu koji čini narativnu figuru prevladavaju psihemi, odnosno sastavnice ili svojstva osobnosti. (Peleš 1999: 229-237)

4. 2. Sociemska narativna figura

Prema Pelešu, sociemska narativna figura uključuje dio semantičkog polja ili svojstava nekoliko psihemskih narativnih figura, odnosno „sociemska narativna figura tvori se od semantičkih čestica ili semema koji pripadaju različitim psihemskim figurama. Na taj se način pojedine jedinice osobnosti uklapaju u figuru više semantičke razine – sociemsku narativnu figuru.“ (Peleš, 1999: 246) Sociemska figura može imati različite tipove udruživanja, primjerice rodbinske, etničke, gospodarstvene ili pak ideološke. (Peleš 1999: 249) U romanu *Posljednji Stipančići* jedan od najbitnijih tipova udruživanja jest rodbinski tip, a najvažnija sociemska figura je obitelj Stipančić. Tu sociemsku figuru čine četiri psihemske figure: Ante, Valpurga, Lucija i Juraj. Svaka od tih psihemskih figura ima sociemske sastavnice, a to su: biti otac, biti suprug (Ante Stipančić), biti brat i biti sin (Juraj Stipančić), biti supruga i biti majka (Valpurga Stipančić) te biti sestra i biti kći (Lucija Stipančić).

4. 3. Ontemska narativna figura

Ontemska razina pripovjednog teksta najviša je semantička razina pripovjednog teksta, a u koju se uključuju sociemska i psihemska narativna figura. Atributi psihemske i sociemske razine ulaze u značenjsko polje ontemske figure i tako neke značenjske jedinice dviju nižih ravni dijele svoje sastavnice s ontemskom figurom. Nadalje, sociemska je figura bliža ontemskoj jer one neposredno dijele svoje attribute. One nastaju svojevrsnim uopćavanjem figura najniže semantičke razine, a to je psihemska razina. Tako su kategorije predmeta, vremena, prostora i slične pojedinačnosti koje čine kontekst, pozadinu i okružje romanesknoga svijeta iskazane u sociemskim i ontemskim figurama. (Peleš 1999: 256) Ontemska je figura najopćenitije rečeno opća tema djela ili konkretna univerzalija. (Peleš 1999: 254) Opće je tema djela *Posljednji Stipančići* propadanje patricijske obitelji Stipančić za koju su svi članovi pomalo zaslužni.

4. 4. Ante Stipančić

U značenjskom svežnju neke psihemske figure česti su pridjevi kojima se obilježava pojedino svojstvo osobnosti neke jedinice teksta. (Peleš 1999: 238) Figura Ante Stipančića ima sastavnice primjerice „sebičan“, „strog“, „dominantan“. Stipančića karakterizira izrazita nemoralnost jer se ponaša „kako vjetar puše“, odnosno kako se mijenja vlast tako i on mijenja svoje političko određenje: „Moj tatica nije bio, čini mi se, od najčistijih karaktera. Htio je pošto-poto plivati na površini, a neprestano je tonuo. Htio je biti i izvan kuće ono što je bio u kući: prvi autoritet u svemu i svačemu, ali nije išlo. A nije išlo zato što je u isti čas tražio uporište na raznim stranama - jer vlastitog nije imao. Nije bio ni političar. Da je poživio, ja kriv ako ga ne bi lako našao i među našim ilirima. Bio je Austrijanac, Francuz, Talijan i Mađar u isti čas.“ (Novak 1994: 172) Poprilično se uzdignuo u društvu, a zapravo nije bio nitko i ništa, sin krčmara i krčmarice: „Zahtijevao je da ga drže i učenjakom i aristokratom.“ (Novak 1994: 172) Figura Ante Stipančića dijeli sastavnice „biti otac“ i „biti suprug“ sa socijalskom figurom obitelji Stipančić. Kako navodi Durić: „Njegova [Antina] je uloga u romanu dvojaka: s jedne strane predstavlja stvarnoga, krutoga, patrijarhalnoga, ponosnoga, konzervativnoga oca, a takav je i kao suprug. S druge strane utjelovljuje funkciju kroz koju djeluje simbolički otac, zrcaleći svjetonazor jedne cijele društvene skupine (patricijske), a kroz nju utječe na život ostalih članova svoje obitelji.“ (Durić 2011: 24) Dakle, lik Ante Stipančića može se analizirati i u kontekstu političkog, ne samo obiteljskog života. Kako je njegov autoritet opadao u društvu, istovremeno je slabio i u obiteljskom životu. Na Juraja nema gotovo nikakva utjecaja, a Lucija mu se konstanto opire. Jedini trenutak bliskosti njega i Lucije bio je kada se njegov život bližio kraju: „On joj pruži ruku, a ona klekne i nasloni goruće lice na tu ruku i plakaše. – Bit će... do... bro... – reče on i pogladi je po licu. – Sagni glavu bliže k meni. – Ona ga poslušala, sagne glavu i oćuti kako ju je srdačno poljubio u lice. Zatim je po njegovoj želji ostala uz krevet sve dok nije došao liječnik.“ (Novak 1994: 146) Nemoralan, tvrdoglav, sebičan i previše autoritativan Ante tone u bolesti koja ga sve više „nagrizala tijekom romana, zapravo je bolest cijele jedne društvene skupine koja je rezultirala njezinim nestankom s društvene pozornice.“ (Durić 2011: 24)

4. 5. Valpurga Stipančić

Kada je riječ o figuri Valpurga Stipančić, ona ima sastavnice „podređena“, „naivna“, „pasivna“, „samozatajna“, „pokorna“. Valpurga tijekom cijeloga svog života ostaje podređena Anti, ali i Luciji i Jurju. Vlastitim odabirom, ona svoju obitelj stavlja na prvo mjesto čime potpuno zanemaruje sebe i svoj život. Figura Valpurga Stipančić dijeli sastavnice „biti majka“ i „biti supruga“ sa socijskom figurom obitelji Stipančić. Durić odnos Ante i Valpurga određuje kao *sadomazohistička autoritarnu simbiozu*. Navodi kako je Valpurga onaj tip žene koji se u viktorijanskom razdoblju engleske književnosti naziva kućni anđeo – idealna projekcija majke i supruge čije su želje usmjerene isključivo na rađanje i odgoj djece te služenje muškarcu. Također, prema Duriću postoji specijalna podjela u romanu, podjela na javnu i privatnu sferu te dihotomija priroda – civilizacija. Kada je riječ o prostoru u romanu, Valpurga pripada zatvorenom prostoru kao što su primjerice kuhinja, soba i slični ograničeni prostori, pripada također privatnoj sferi i mora biti daleko od očiju javnosti. (Durić 2011: 28) Ulaganje u njezine intelektualne vrijednosti nije bilo bitno, ona nije bila obrazovana i svedena je na „margine društveno-simboličkog prostora“. (Durić 2011: 29) Njezina je krivica ta što je bila previše pasivna, nije se suprotstavila nadređenim autoritetima i posve je zanemarila sebe i svoje potrebe, ali i zdrav razum, pa je i ona jedna od krivaca za propadanje svoje obitelji.

4. 6. Lucija Stipančić

Psihemska figura Lucije Stipančić ima sastavnice „mirna“, „samozatajna“, „zamišljena“, ali u isto vrijeme „vesela“ i „zaigrana“, puna mladenačkog duha koji nije dolazio do izražaja zbog očeve autoritativnosti. Razvijanjem Lucijina lika saznajemo da je ona, nasuprot svojoj majci, spremna pobuniti se protiv autoriteta i patrijarhalnog uređenja svoje obitelji, ali svi njezini pokušaji pobune bili su bezuspješni. Figura Lucije Stipančić dijeli sastavnice „biti kći“ i „biti sestra“ sa socijskom figurom obitelji Stipančić. Lucijin odnos s Antom u cijelom je romanu doista hladan i distanciran, ali očevom krivnjom. Pred kraj romana Lucija uviđa da joj je ipak žao oca: „Vidjela je pred sobom čovjeka kojemu je posljednje vrijeme hotimice ogorčavala život s nasladom osvete – vidjela ga nemoćna ležati nauznak, otegnuta tamna lica, očiju uprtih ukočeno i prestrašeno u strop, otvorenih usta s kratkim, brzim disanjem i bolesnim stenjanjem pri svakom dahu.“ (Novak

1994: 146) Što se tiče Lucijina odnosa s majkom, može se reći da je taj odnos bio suprotan od odnosa Lucije s Antom. Lucija se majci mogla povjeriti u svakom trenutku, iako je Valpurga od nje krila mnoge tajne. Valpurga je s jedne strane bila najveći krivac Lucijine propasti, ali to je činila nesvjesno, misleći da za nju čini samo najbolje. Lucija je često bila okrutna prema majci jer svoje osjećaje nije mogla skriti pa je Valpurgu vrlo često krivila za svoje stanje: „Ta gledajte, zar su to djevojačke ruke? Ovo djevojačke grudi? Ne naličim li djetetu kakova ubogara koje se još nikada do sita najela? Pa vi me još hoćete da tješite... vi! A načinili ste od mene živi kostur u ovoj tamnici bez svjetla i zraka! Da, vi ste mi mati!“ (Novak 1994: 17) Kada je riječ o odnosu Lucije s Jurjem, taj odnos kao da ne postoji, Lucija kao da ni nema brata: „Ja nemam oca, a ni brata. Da vidite druge kako ih braća miluju, a one se braćom ponose. Kad je pitao za me moj brat? Je li ikada dao povoda te bih osjetila s radošću da imam brata?“ (Novak 1994: 121)

4. 7. Juraj Stipančić

Prema Pelešu, karakter je zapravo konstrukt koji čitatelj sastavlja pomoću različitih naznaka, odnosno indikacija rasutih u tekstu. (Peleš 1999: 230) Vjenceslav Novak gotovo je u potpunosti prepustio čitatelju karakterizaciju i analizu Jurja Stipančića. Figura Jurja Stipančića ima sastavnice „sebičnost“, „rasipnost“, „emocionalna hladnoća“, a sa socijom obitelji dijeli sastavnice „biti sin“ i „biti brat“. Juraj je, kao i ostali članovi obitelji, bio žrtva Antina autoriteta, pred njega su postavljeni ciljevi koje on nije mogao ili nije htio ostvariti. Često je njegova prevrtljiva narav izlazila na vidjelo pa je tako koristeći razne izgovore od oca tražio novac, a nije prezao ni od upotrebe oružja kako bi dobio ono što želi: „Dužnost mi je javiti vam, da sam svoje nauke dovršio bacivši knjige u kut, jer moj preljubezni otac nije našao svoga sina vrijednim, da ga tih par mjeseci uzdrži na sveučilištu. Pred tri dana započeo sam novu karijeru, s kojom će se morati njegovo plemenito očinsko srce sprijateljiti – ja sam primljen u službu kavanarskih konobara“ (Novak 1994: 117), „Uzeo sam pištolj: Ili pet stotina ili ćete me naći u ovoj sobi prostrijeljene glave.“ (Novak 1994: 175). Durić u opisu odnosa Ante i Jurja navodi sljedeće: „Juraj nastoji pobjeći od oca koji je sve stavio zbog njega na kocku, zanemario suprugu i kćer, moralno se kompromitirao, a da bi udovoljio njemu, odnosno sebi i svojim ambicijama.“ (Durić 2011: 34) Nadalje, Juraj postaje simbol otuđenosti i odnarođivanja te mađarizacije.

5. Zaključak

Cilj je ovog rada bio analizirati svakog člana obitelji Stipančić, ali i njihove međusobne odnose, kako bi se i objasnilo njihovo međusobno uvjetovanje. Bitno je bilo i ukazati na ulogu roditeljstva u obitelji, odnosno kako loš roditelj može svoje dijete dovesti to propasti. Donosi se zaključak da je Ante Stipančić glavni uzrok raspada svoje cijele obitelji. Svi su ostali članovi uvjetovani njegovim postojanjem i njegovim ponašanjem. Svojim je patrijarhalnim i izrazito autoritativnim odgojem u svojoj djeci uništio svaku nadu za boljim životom i tako ih osakatio za budućnost i potencijalno stvaranje vlastite obitelji. Težeći svoju obitelj predstaviti kao najperspektivniju i aristokratsku on je učinio upravo suprotno. Svoje neostvarene ciljeve i ambicije projicirao je na svoga sina koji nije bio kadar ispuniti ih, a pri tome je u potpunosti zanemario svoju kći Luciju. Nije joj pružio ni emocionalnu pomoć, ali ni financijsku, jer je sve to pružio Jurju. Antina tvrdoglavost posebice se ističe u odnosu s Lucijom kojoj je bila prije svega potrebna očeva ljubav kako bi se identificirala i osjećala bolje unatoč bolesti koja ju je snašla. Uskraćena očeva ljubavi Lucija propada u bolesti, a duševno joj se stanje pogoršava kada ju izda još jedan muškarac u njezinom životu. Svaki od članova obitelji Stipančić krivac je za njezinu propast, ali i svaki od tih članova predstavlja po jedan problem koji je doveo do propasti patricija.

Novak je uistinu imao osjećaj za individualca, psihološki je savršeno okarakterizirao svakog od članova obitelji Stipančić, a to potvrđuje i Nemeć navodeći da su svi likovi izvrsno psihološki razrađeni: „njihovi portreti dani su u karakterističnim reakcijama, gestama, emocionalnim nijansama, unutrašnjim proživljavanjima.“ (Nemeć 1995: 231) Također, romanom *Posljednji Stipančići*, Novak je opravdao titulu hrvatskog Balzaca budući da je prikazao stvarnost onakvom kakva ona je, bez suvišnog uljepšavanja istine. Iako je opisivao sredinu u kojoj je i sam odrastao, Novak je bio objektivan u opisivanju ljudi koji su živjeli na području Senja te je duboko analizirao njihov sukob s okolinom.

6. Literatura

1. Adorno, T., Horkheimer, M. (1980) *Sociološke studije*, Zagreb: Školska knjiga
2. Benvin, A. (1972) *Obitelj kroz povijest*. Bogoslovska smotra, 42(1), str. 35-51.
3. Čudina Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
4. Durić, D. (2011) *Autoritet i obitelj u romanu "Posljednji Stipančići" Vjenceslava Novaka* // Kroatologija, 1, 2; 19-41
5. Flander-Buljan, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge d.o.o.
6. Fromm, E. (1980) *Autoritet i porodica*, Zagreb: Naprijed
7. Fromm, E. (1985) *Umijeće ljubavi*. Zagreb: Naprijed
8. Fromm, E. (1986) *Zdravo društvo*. Zagreb: Naprijed
9. Horkheimer, M. (1936) *Studien uber Autoritat und Familie*, Pariz
10. Janković, J. (1994.) *Obitelj – društvo – obitelj*. Revija za socijalnu politiku. Vol.1, No.3.
11. Jelčić, D. (1996) *Posljednji Stipančići*. U: Dubravko Jelčić, Velimir Visković, *Posljednji Stipančići; Pripovijetke Slavka Kolara*. Zagreb: Školska knjiga
12. Malić, J., Mužić V. (1984) *Pedagogija*. Zagreb: Školska knjiga
13. Nemeč, K. (1995) *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje.
14. Novak, V. (1994) *Posljednji Stipančići*. Zagreb: Mosta
15. Pavletić, V. (1969) *Pedagogija*. Zagreb: Matica hrvatska
16. Peleš, G. (1999) *Tumačenje romana*. Zagreb: ArTresor
17. Rosić, V. (1998) *Obiteljska pedagogija*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci
18. Trstenjak, T. (1978) *Obitelj u industrijaliziranoj kulturi: problemi, funkcije, razvoj*. Obnovljeni život. Vol. 33. No. 6., 1978.
19. Vukasović, A. (1994) *Pedagogija*. Zagreb: Alfa d.d.